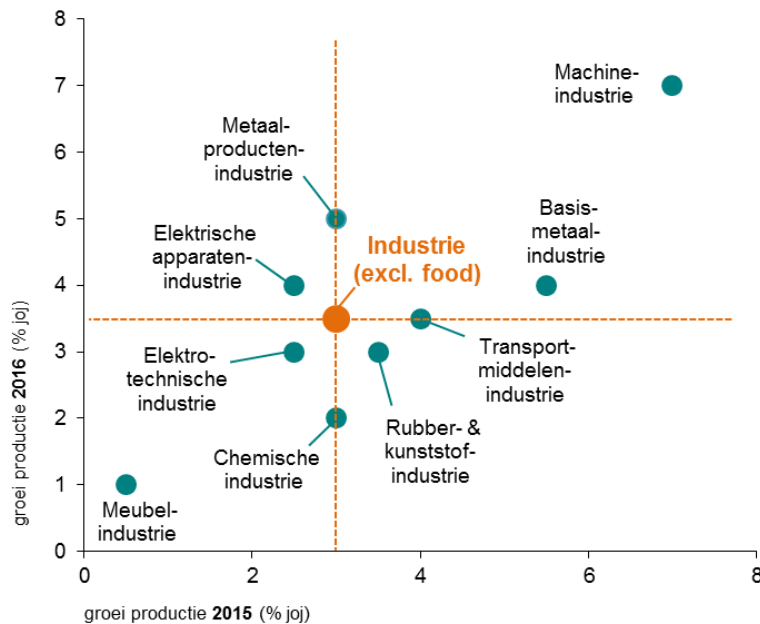

12 februari 2015

Sentiment industriële ondernemers is goed

De industrie (exclusief food) heeft 2014 positief afgesloten, na een krimp van 2,3% in 2013. De groei van de productie kwam in 2014 uit op 1,7%, waar wij uitgingen van een groei van 2,5%. De sterke stijgers in 2014 bleken onder meer de machine-industrie, de basismetaalindustrie en de transportmiddelenindustrie te zijn. En met de sterke stand van de inkoopmanagersindex in januari begint het jaar in ieder geval gunstig. De vraag resteert hoe het de industrie zal vergaan in de rest van dit jaar en wat de belangrijkste trends zullen zijn.

Verwachtingen industriële branches 2015-2016

Bron: ABN AMRO Economisch Bureau

2014 was overgangsjar, op naar 2015...

Het nieuwe jaar is positief begonnen. Niet alleen nam de PMI in januari toe ten opzichte van december, ook het producentenvertrouwen behield zijn relatief hoge niveau. Beide indicatoren geven aan dat het sentiment onder ondernemers nog steeds positief is en daarmee is een goede basis voor 2015 gelegd. Ons basisscenario gaat er vanuit dat we in 2015 en in 2016 productiegroei zullen zien in alle branches van de sector industrie. Het jaar 2014 was nog een overgangsjar, waarin onzekerheid over de economische ontwikkelingen in Nederland en daarbuiten de boventoon voerde. Die onzekerheid kwam tot uiting in het sentiment over onder meer de inkomende orders, de bezettingsgraad en de toename van het aantal uitzenduren. Daarnaast bracht het Oekraïne-Rusland conflict ook veel onzekerheid met zich mee. Ondanks dat de geopolitieke problemen nog

Mutaties industriële productie naar branche

	2013	2014	2015v	2016v
Industrie (excl. food)	-2,3	1,7	3,0	3,5
chemische industrie	-4,4	-0,5	3,0	2,0
rubber- & kunststofindustrie	0,2	3,3	3,5	3,0
basismetaalindustrie	1,8	5,4	5,5	4,0
metaalproductenindustrie	-1,7	1,2	3,0	5,0
elektrotechnische industrie	-2,7	1,9	2,5	3,0
elektrische apparatenindustrie	-2,7	0,7	2,5	4,0
machine-industrie	0,5	5,2	7,0	7,0
transportmiddelenindustrie	-6,4	4,9	4,0	3,5
meubelindustrie	-6,9	0,1	0,5	1,0

Bron: CBS, bewerkingen en prognoses ABN AMRO Economisch Bureau

Kerncijfers Nederlandse economie

	2013	2014	2015v	2016v
Bbp	-0,7	0,8	1,5	2,1
Particuliere consumptie	-1,6	0,0	1,1	1,5
Overheidsconsumptie	-0,2	0,0	-0,1	0,0
Investeringen	-3,9	1,7	3,8	4,9
Uitvoer	2,2	4,0	4,4	5,4
Invoer	1,0	4,0	4,8	5,5
Consumentenprijzen (CPI)	2,5	1,0	0,7	1,6
<i>niveau</i>				
Werkloosheid (% beroepsbev.)	8,3	8,3	7,9	7,5

Bron: CBS, ramingen en prognoses ABN AMRO Economisch Bureau

niet uit de wereld zijn en nog steeds een risico vormen, lijkt het huidige sentiment van industriële ondernemers erop te duiden dat het vertrouwen grotendeels terug is.

Productiegroei in alle branches

Voor zowel 2015 als 2016 gaat ABN AMRO uit van groei in alle branches binnen de sector industrie. Ook komende jaren geldt dat de branches met een nadrukkelijke focus op het buitenland het gemiddeld beter zullen doen. Branches die voor hun bedrijvigheid vooral afhankelijk zijn van de binnenlandse vraag (met name bouw gerelateerde vraag), zullen weliswaar de vraag zien aantrekken, maar het tempo van deze groei ligt lager. Een belangrijk thema wat komend jaar vrijwel voor alle branches en de gehele keten zal gaan gelden is *Quick Response Manufacturing*. Dit is een aanpak om de doorlooptijden sterk te verkorten en de kostprijs te verlagen. Dit wordt bereikt door met inzet van ICT meer efficiency te bereiken.

Machine-industrie stoomt door in 2015

Het vertrouwen was al weer enige tijd te zien in de **machine-industrie**. Daar is 2014 zeker geen overgangsjaar gebleken, alhoewel in het laatste kwartaal de productie met 1,5% kromp. Deze krimp houdt verband met de krimp in orders vanuit Duitsland in het vierde kwartaal door de Oekraïne-Rusland crisis. Over heel 2014 is de productie echter toegenomen met 5,2%, terwijl in 2013 de productie slechts toenam met 0,5%. De toename is vooral te danken aan het feit dat deze branche vooral op het buitenland is gericht. Ook voor dit

jaar gaan wij ervan uit dat de machine-industrie een sterk groeiende branche binnen de sector industrie zal zijn. Dit zal wederom gedreven zijn door de aanhoudende buitenlandse vraag. Hier zullen de VS, Duitsland en opkomend Azië een voorname rol spelen.

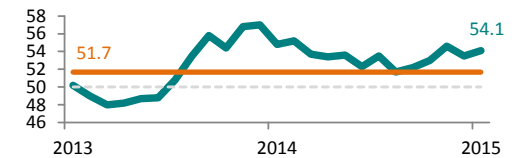
Chemische industrie onder druk

Een andere branche die ook sterk op het buitenland is gericht, maar daarvan aanzienlijk minder profiteerde in 2014 was de **chemische industrie**. De chemische productie kromp met 0,5% in 2014. In deze branche zijn de marktomstandigheden minder gunstig en de relatief hoge internationale concurrentiedruk speelt de branche parten. Met name in Azië worden vergelijkbare chemische producten gemaakt maar tegen veel lagere kosten. Een gevolg hiervan is dat het aantal faillissementen in de chemische industrie is toegenomen in 2014. Het aantal faillissementen nam toe van slechts 2 in 2013 naar 7 in 2014. Komend jaar zullen de relatief lage olieprijs en de goedkope euro enige verlichting brengen, maar dit resulteert niet direct in significante productiestijgingen.

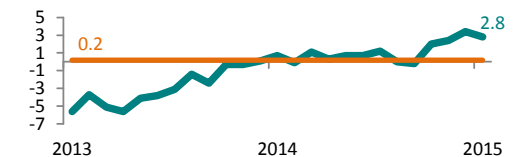
Transportmiddelenindustrie goed op weg

Ook de **transportmiddelenindustrie** is vooral op het buitenland georiënteerd en behoorde in 2014 tot de sterkst groeiende branches in productie. De transportmiddelenindustrie heeft een groot belang bij gunstige omstandigheden in de auto-industrie in Duitsland, waar de productie van auto's in 2014 groeide met 3,2%. Voor de Nederlandse transportmiddelenindustrie die met name zaken

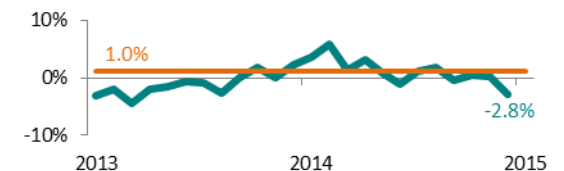
Kernindicatoren industrie I

De **inkoopmanagers index** nam in januari weer toe, na een terugval in december. Bijna alle componenten die de PMI bepalen (zoals output, nieuwe orders) droegen positief bij, op werkgelegenheid na. Toch staan alle deelindicatoren boven de neutrale grens van 50 en dat betekent groei.

Het **producentenvertrouwen** geeft het ondernemersklimaat weer, en geeft bovenal een indicatie van de richting waarin de industriële productie zich zal ontwikkelen. In januari staat de index op een historisch hoog punt en ruim boven zijn langetermijngemiddelde.

De **industriële productie** (incl. food) is in december met 2,8% j.o.j. afgenomen. De daling komt vooral door de daling in de tabaksindustrie. Daarmee komt de gemiddelde productiegroei voor de industrie (incl. food) in 2014 uit op 1,1%. Met name de farmaceutische, leer/schoenen-, machine- en de basismetaleindustrie zagen de productie sterk toenemen in 2014.

Noot: in de figuren staat een oranje lijn. Deze lijn geeft het lange termijn gemiddelde aan van de betreffende indicator. In sommige figuren staat daarnaast ook een grijze stippellijn. Dit is de neutrale grens van de indicator. Boven deze neutrale grens duidt op groei in activiteit, daaronder betekent krimp.

doen met de Duitse auto-industrie is het nieuwe jaar minder voorspoedig gestart. De Duitse productie van nieuwe voertuigen nam in januari 2015 met 3,3% op jaarbasis af. Daarnaast hebben veel bedrijven in deze branche ook klanten buiten de eurozone en met de afzwakkende euro zal de vraag de komende periode wellicht toenemen.

Innovativiteit van rubber en kunststof

In de **rubber- en kunststofindustrie** is 2014 positief afgesloten met een groei in de productie van 3,3%. Maar ook hier is de internationale concurrentiedruk de laatste jaren geïntensiveerd. De goedkopere olie zorgt weliswaar voor lagere inkooprijzen, maar dat maakt de branche niet meteen competitiever. De kracht van deze branche ligt vooral op het gebied van innovatieve eindproducten. De toepassingsmogelijkheden van rubber en vooral kunststof nemen verder toe en daarmee wordt het klantenbestand breder. Denk hierbij aan de substitutie van metaal door kunststof. Veel bedrijven zijn internationaal georiënteerd en het grootste deel van de Nederlandse productie (circa 60%) is bedoeld voor buitenlandse markten. De mondiale vraag naar lichtere materialen is al enkele jaren aan het toenemen, met name bij de ontwikkeling van consumentenproducten en in de transportmiddelenindustrie. De bouw is ook een belangrijke afnemer en in deze sector zien we komend jaar de bedrijvigheid ook verder toenemen.

Metaalproducten en basismetaalindustrie veren op

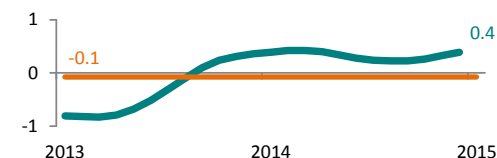
De aantrekkelijke binnenlandse vraag is ook gunstig voor de **metaalproducten-** en

basismetaalindustrie. Deze branches hebben de bouw als een belangrijke afnemer, maar zijn ook onmisbare toeleveranciers aan de machine-industrie. Van de gunstige perspectieven voor zowel de binnenlandse als de buitenlandse vraag zal ook de metaalproductenindustrie profiteren. In 2014 is de branche in productie slechts beperkt gegroeid met 1,2% mede dankzij de achterblijvende binnenlandse vraag. Komende jaren zal het verder automatiseren van processen een belangrijke rol gaan spelen in de bedrijfsvoering. Door automatisering en robotisering komt de nadruk sterk te liggen op de software. Dit moet uiteindelijk leiden tot verhoging van de arbeidsproductiviteit, maatwerk en kleinere series, kortere doorlooptijden en minder faalkosten.

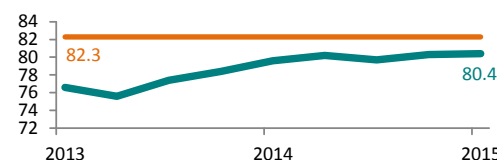
Overige branches krijgen ook de wind mee

In zowel de **elektrotechnische-** als **elektrische apparatenindustrie** verbeteren de omstandigheden, na matige groeicijfers in de productie in 2014. Waar de elektrotechnische branche profiteert van een aantrekkelijke exportvraag, zal de elektrische apparatenindustrie het vooral moeten hebben van het consumentenvertrouwen en een toename van de bestedingen. De **meubelindustrie** is met name afhankelijk van de ontwikkelingen op de woningmarkt. Op het moment dat het aantal verkochte woningen toeneemt en de verhuisbewegingen aantrekken, zullen de bestedingen aan duurzame consumptiegoederen (zoals meubels) toenemen. De verwachtingen zijn dat het aantal woningtransacties stabiel zal blijven in 2015 en dat geeft aan de meubelproductie niet direct een impuls.

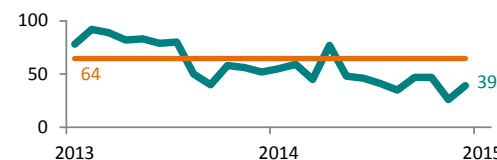
Kernindicatoren industrie II

De **vacature-indicator** geeft een beeld van de verwachtingen van ondernemers over het aantal vacatures in de industrie. Aan het einde van 2014 is het optimisme toegenomen, wat betekent dat ondernemers verwachten dat het aantal vacatures de komende tijd zal stijgen.

De **bezettingsgraad** is stabiel gebleven in het eerste kwartaal van 2015: van 80,3% in het vierde kwartaal naar 80,4% in het eerste kwartaal. De bezettingsgraad ligt nog steeds onder zijn lange termijn gemiddelde en is daarmee in historisch perspectief nog relatief laag.

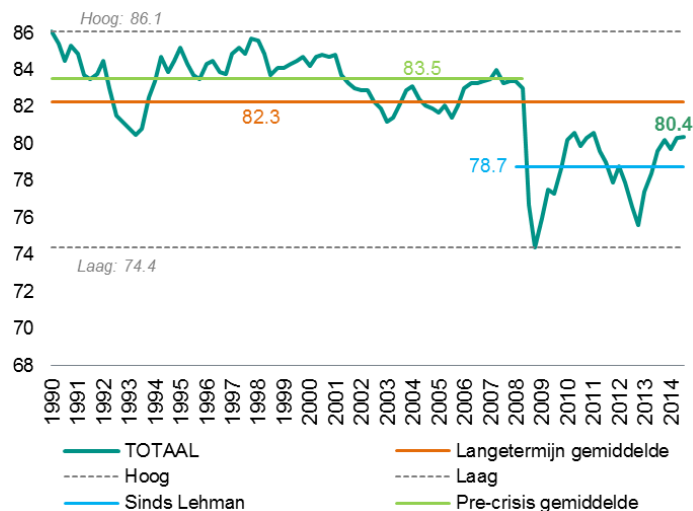

Het aantal **faillissementen** in de industrie is in 2014 gedaald met 33%. In de transportmiddelenindustrie gingen 81% minder bedrijven failliet, terwijl in de chemische industrie het aantal aanzienlijk steeg: van 2 in 2013 naar 7 failliete bedrijven in 2014. In deze branche is de concurrentiedruk toegenomen en daalde de productie in 2014.

Bezettingsgraad trekt langzaam aan

De meeste indicatoren die relevant zijn voor de industrie staan er begin 2015 gunstig voor. De Nederlandse economie groeit verder, de PMI staat ruim boven de 50, de productie groeit door, het producentenvertrouwen staat ver boven zijn langetermijngemiddelde, de aanwas van het aantal vacatures stijgt en het aantal faillissementen in de industrie daalt. Alleen de bezettingsgraad ligt nog onder zijn langetermijngemiddelde, wat aangeeft dat er nog een deel van de beschikbare productiecapaciteit onbenut is.

Lange termijn trend in bezettingsgraad industrie

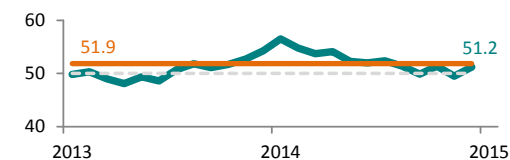

Bron: CBS, ABN AMRO Economisch Bureau

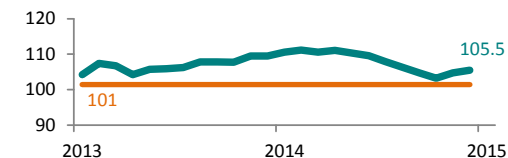
In het eerste kwartaal is de bezettingsgraad slechts licht toegenomen (van 80,3% naar 80,4%) en dat lag niet in de lijn van de verwachtingen. Immers, bij een herstellende economie neemt de vraag naar

industriële producten en investeringsgoederen doorgaans toe, waardoor de bezettingsgraad van machines wordt opgevoerd en de gebruiksintensiteit van de machines stijgt. Dit proces heeft de laatste kwartalen wel plaatsgevonden, maar de bezettingsgraad stijgt niet door naar pre-crisis niveaus. Kennelijk is de huidige bezetting dus voldoende om aan de vraag te voldoen. Reden daarvoor kan zijn dat het huidige economisch herstel nog als 'te broos' wordt beschouwd door ondernemers en wat een dempend effect heeft op de toename van de bezettingsgraad. Ondernemers zijn nog onvoldoende bereid om grote risico's te nemen en forse uitbreidingsinvesteringen te doen. Dit is vooral het geval bij ondernemers die in grote mate gevoelig zijn voor buitenlandse (geopolitieke) ontwikkelingen. Dat is ook de reden dat de bezettingsgraad vooral lager ligt (dus onder het langetermijngemiddelde) in de branches die zich met name richten op het buitenland. Het gaat hier om de machine-industrie, de chemische industrie en de transportmiddelenindustrie. Dit sluit deels aan bij veel sentimentsindicatoren die de stemming van industriële ondernemers meten (naar productie, orders en economisch klimaat). Daaruit valt af te lezen dat veel ondernemers weliswaar de toekomst nog steeds positief inzien, maar men nog twijfels heeft over de inkomende (buitenlandse) orders. De onzekerheid in de orderintake is nog relatief groot (met name door de toegenomen mondiale risico's) en dat is een drempel voor veel bedrijven. Wat wellicht het sentiment van ondernemers de komende tijd kan verbeteren, zijn de marktomstandigheden in Duitsland. Die verbeteren

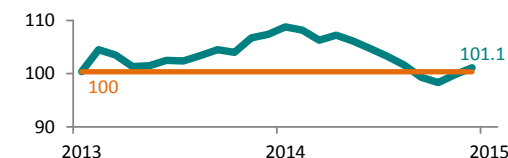
Kernindicatoren Duitsland

De **inkoopmanagers index** voor de verwerkende industrie in Duitsland staat de laatste paar maanden onder druk. Gedurende de tweede helft van 2014 daalde de index vanwege de Oekraïne-Rusland crisis en dit had direct gevolgen voor de bedrijvigheid. Daarnaast hielpen de afzwakkende vraag vanuit China en de ongunstige economische omstandigheden in Frankrijk en Italië ook niet mee.

De **IFO Business Cycle** geeft het Duitse ondernemersklimaat weer. Begin 2015 is de index weer toegenomen, na een afnemende trend sinds februari 2014. Ook deze index stond onder druk van de toegenomen geopolitieke spanningen, maar is in die periode niet onder de 100-neutrale grens uitgekomen

De **business verwachtingen** van ondernemers hebben een soortgelijk patroon meegemaakt. Een sterke opgaande trend in 2013, een piek begin 2014 en een afnemende trend tot en met eind 2014. De kans op een afname van het sentiment is reëel, aangezien de geopolitieke spanningen nog altijd op de agenda staan.

weer langzaam aan, na de impact van de economische sancties als gevolg van de Oekraïne-Rusland situatie. Vrijwel alle belangrijke economische indicatoren zitten weer in een stijgende lijn. Ook de lage olieprijs en de goedkope euro dragen bij aan een verbetering van het sentiment.

Wat zijn de belangrijkste trends voor 2015?

De ontwikkelingen gaan hard in de industrie. Er zijn talloze trends die in meer of mindere mate inwerken op hetzij de manier van werken binnen bedrijven ofwel het onderliggende verdienmodel. De lange termijn trends, die al eerder hun intrede hebben gedaan binnen de sector, zullen ook de komende jaren blijven doorwerken op werkmethodes en/of verdienmodellen van industriële bedrijven. De grootste impact komt uit de hoek van de technologische ontwikkelingen. Denk hierbij aan het hele concept van *Industrie 4.0*, waarvan *Internet of Things* een onderdeel is. Maar ook de impact van *3d-printing*, *robotisering*, *big data*, *cloud computing* en het intensievere gebruik van *social media*. Allemaal bedoeld om het productieproces efficiënter te maken en de klanttevredenheid en –gerichtheid te verhogen. Maar ook economische, sociaal-demografische, ecologische en (geo)politieke trends zullen de komende jaren voor de nodige dynamiek gaan zorgen.

Technologie blijft een belangrijke driver

De nieuwe mogelijkheden door de inzet van technologie zal de veruit de grootste impact hebben op het industrieel ondernemen. De eerder

genoemde technologische ontwikkelingen zullen ook komende jaren op de agenda staan en verder geïmplementeerd worden in de sector. Daarnaast zal komend jaar ook het concept van *Quick Response Manufacturing* binnen de sector meer aandacht krijgen. Het is een manier om de werkmethodes efficiënter in te richten, daarmee de doorlooptijden te verkorten en uiteindelijk de kostprijs te verlagen.

Economische trends blijven gunstig

Alle indicatoren staan gunstig en wijzen op verdere groei. De Nederlandse economie herstelt verder en aangezien de industrie zeer conjunctuurgevoelig is, zal de sector daar van profiteren. Bovendien verbetert de situatie ook in de Duitse economie, waar veel Nederlandse industriële ondernemers zaken mee doen. De verwachting is bovendien dat de kwantitatieve verruiming door de ECB per 1 maart 2015 voor het bedrijfsleven gunstiger zal uitwerken door de lagere tarieven voor bankkrediet, de lagere euro en de stijgende aandelenkoersen.

Demografisch gezien neemt de druk toe

De gemiddelde leeftijd van industriële werknemers stijgt jaarlijks en is circa 43 jaar. Dit is in 10 jaar tijd met ruim 8% toegenomen en ligt bijna 4% hoger dan het Nederlands gemiddelde. Dit is een trend die doorzet, en wat de sector ook op de langere termijn parten zal spelen. De vergrijzing in de sector zet door, de aanwas van jonge medewerkers daalt en ook de instroom bij technische opleidingen neemt af. De vraag naar (en het tekort aan) technische vakmensen zal daarmee hoog blijven.

Ecologische thema's worden een 'selling point'

Milieuaspecten, duurzaam produceren, uitputting van hulpbronnen en schaarste van grondstoffen krijgen meer aandacht. De ecologische thema's zijn vooral op de kaart gezet door de vraag van klanten en maatschappij. Innovatieve en energiebesparende projecten kregen hierdoor een kans en worden nu steeds breder geaccepteerd. Duurzaamheid is een thema wat niet meer weg te denken valt, ook binnen de sector industrie. Voor veel industriële bedrijven is het bovendien een manier om onderscheidend vermogen op de bouwen.

(Geo)politieke druk vergroot onzekerheid

De volatiliteit is toegenomen en de voorspelbaarheid is afgenomen. Internationale (geo)politieke ontwikkelingen en trends hebben tegenwoordig een veel groter effect op het sentiment van de ondernemer. En zodra de risico's toenemen zal dit uiteindelijk effect hebben op de vraag naar industriële producten en de investeringsbereidheid van ondernemers. De toegenomen (geo)politieke druk zal ook komende jaren hoog blijven en dit zal de onzekerheid onder ondernemers alleen maar vergroten.

Aanverwante publicaties:

Stand van de Industrie

Maandelijks update van ABN AMRO over trends en ontwikkelingen in de industrie. De laatste update is van februari 2015 en te downloaden op ABN AMRO Insights.

Industriële Metalen Monitor

Publicatie ABN AMRO over ontwikkelingen in industriële metaalmarkten (aluminium, koper, nikkel, zink, staal). Eind februari zal de nieuwe editie uitkomen. Voor de meest recente visie op grondstoffen kunt u de Quarterly Commodity Outlook downloaden.

Contactgegevens ABN AMRO | Economisch Bureau Nederland:

	Aandachtsgebied	Telefoonnummer:	E-mailadres:
Jacques van de Wal (hoofd)	Algemeen	020 628 0499	jacques.van.de.wal@nl.abnamro.com
Eric Huliselan	Zakelijke Dienstverlening	020 628 2138	eric.huliselan@nl.abnamro.com
Casper Burgering	Industrie (w.o. industriële materialen)	020 383 2693	casper.burgering@nl.abnamro.com
Nadia Menkveld	Transport & Logistiek	020 628 6441	nadia.menkveld@nl.abnamro.com
Frank Rijkers	Agrarisch, Food	020 628 6437	frank.rijkers@nl.abnamro.com
Mathijs Deguelle	Retail, Leisure	020 344 2179	mathijs.deguelle@nl.abnamro.com
Hans van Cleef	Olie & Gas	020 343 4679	hans.van.cleef@nl.abnamro.com
Madeline Buijs	Bouw, Real Estate	020-383 8201	madeline.buijs@nl.abnamro.com
Nico Klene	Macro-economie	020-625 4204	nico.klene@nl.abnamro.com
Philip Bokeloh	Woningmarkt, Macro-economie	020-383 2657	philip.bokeloh@nl.abnamro.com
Theo de Kort	Informatie-analist, Autohandel	020 628 0489	theo.de.kort@nl.abnamro.com
Ingrid Kroeze	Research ondersteuning	020 383 5161	ingrid.kroeze@nl.abnamro.com

Volg de Industrie & Industriële Metaalmarkten ook op Twitter via: [@CasperBurgering](https://twitter.com/CasperBurgering)

Disclaimer

This document has been prepared by ABN AMRO. It is solely intended to provide financial and general information on the energy market. The information in this document is strictly proprietary and is being supplied to you solely for your information. It may not (in whole or in part) be reproduced, distributed or passed to a third party or used for any other purposes than stated above. This document is informative in nature and does not constitute an offer of securities to the public, nor a solicitation to make such an offer.

No reliance may be placed for any purposes whatsoever on the information, opinions, forecasts and assumptions contained in the document or on its completeness, accuracy or fairness. No representation or warranty, express or implied, is given by or on behalf of ABN AMRO, or any of its directors, officers, agents, affiliates, group companies, or employees as to the accuracy or completeness of the information contained in this document and no liability is accepted for any loss, arising, directly or indirectly, from any use of such information. The views and opinions expressed herein may be subject to change at any given time and ABN AMRO is under no obligation to update the information contained in this document after the date thereof.

Before investing in any product of ABN AMRO Bank N.V., you should obtain information on various financial and other risks and any possible restrictions that you and your investments activities may encounter under applicable laws and regulations. If, after reading this document, you consider investing in a product, you are advised to discuss such an investment with your relationship manager or personal advisor and check whether the relevant product – considering the risks involved- is appropriate within your investment activities. The value of your investments may fluctuate. Past performance is no guarantee for future returns. ABN AMRO reserves the right to make amendments to this material.